

וַיִּוְתֶר יַעֲקֹב לְבָדוֹ

האם חז"ל מאשימים את הקרבן?

תחילת השתלשלות המעשה הכואב של דינה בשכם מתוארת במילים: "ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ, וירא אתה שכם בן חמור...". חז"ל מתעכבים על ההדגשה הבלתי שגרתית: "ותצא דינה"; וכן על הפירוט הבלתי מוסבר, לכאורה: "בת לאה אשר ילדה ליעקב". דבריהם מובאים ברש"י:

בת לאה – ולא בת יעקב? אלא על שם יציאתה נקראת בת לאה, שאף היא יצאנית הייתה, שנאמר: "ותצא לאה לקראתו"^א, ועליה משלו המשל: "כאמה כבתה"^ב.

והדברים קשים:

ראשית, מה ראו חכמים לבוא בטענה אל הקרבן? האם לא ראוי היה לצאת בחריפות כנגד אנשי הרשע והחמס שביצעו את המעשה הנפשע של אינוס וגנבת נערה ממשפחתה? והנה בגנותם של הללו אין התורה מדברת, ודווקא את גנותה של דינה היא מדגישה?

ושנית, על שום מה תלו את אותה גנות בתכונה שירשה מאמנו לאה? והרי את אותה יצאנות שנאמרה בלאה ראו חז"ל באור חיובי מאוד, שכך נאמר בה:

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: כל אשה שתובעת בעלה לדבר מצוה – הוויין לה בנים שאפילו בדורו של משה לא היו כמותן. דאילו בדורו של משה כתיב: "הבו לכם אנשים חכמים ונבנים ויִדְעוּם לשבטיכם", וכתיב: "ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים ויִדְעוּם", ואילו נבונים לא אשכח. ואילו גבי לאה כתיב: "ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבוא כי שֹׁכֵר שכרתיך", וכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם"^ג.

- א. בראשית ל טז.
- ב. ראה יחזקאל טז מד.
- ג. דברי הימים א' יב לג.
- ד. עירובין ק, ב.

הרי שמאותו עיבור, שבעקבות יצאנותה־תביעתה של לאה, זכה עם ישראל ללידתו של אותו שבט שנשא את עול התורה על שכמו והעמיד ראשי סנהדראות רבים⁷. אם כן, גם אם נניח שהיה ביצאנותה של דינה טעם לפגם, מדוע היא נתלית ביצאנותה החיובית של לאה אממה?

לראות או להיראות

מקורו של רש"י נמצא במדרש תנחומא, המפרש יותר את העניין:

מה לאה יצאנית אף זו יצאנית. ומניין? דכתיב "ותצא לאה לקראתו". אמר יחזקאל: "הנה כל המשל עליך ימשל לאמר פֶּאֶמָה בְּתָה" ... לְרֵאוֹת לִירְאוֹת – ביקשת לראות ונראה, שנאמר: "וירא אתה שכם בן חמור"⁸.

היציאה החוצה טומנת בחובה סכנה של היחשפות שאינה ראויה, ובפרט כשהמדובר באישה – ש"כל כבודה בת מלך פנימה"⁹. הבנה זו מתחדדת למקרא הדברים הנאמרים במדרש בסמוך:

"ותצא דינה בת לאה". ילמדנו רבנו: מהו שתצא אישה בעיר של זהב בשבת? כך שנו רבותינו: לא תצא אשה בעיר של זהב... ואם יצאה לרשות הרבים חייבת חטאת... רבנן אמרי: אף בחול אסור לצאת בהן לרשות הרבים, מפני שהעם מסתכלים בה ופגם הוא לאשה, שלא ניתנו תכשיטין לאישה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה. שאין נותנין פרצה לפני הכשר, ביותר לפני הגנב.¹⁰

נוי לאישה הוא תופעה חיובית ומבורכת, אלא שמקומו הוא בין כותלי הבית ולא ברשות הרבים. היציאה בתכשיטים המושכים את תשומת הלב שייכת לתרבות זרה, תרבות המבקשת תמיד "להיראות" – למצוא חן בעיני החברה הסובבת. מתוך נטייה כזו מתערערת גם המציאות הפנימית של הבית, שכן הרצון להיראות ולשאת חן גורם לפנים להתאים את ערכיו ואת אמות המידה המוסריות שלו לדעה הרווחת ברחוב, וממילא נבעית פרצה שקשה מאוד לתקנה גם בחומה הבעורה ביותר.

נראה שמתוך הדברים הללו ניתן להבין מה ראו חז"ל להקיש את דינה ללאה, שכן למרות שכוונתה של לאה הייתה טובה ואף זכתה להעמיד בן יקר ערך לאומה ישראלית, "עם כל זה שמץ דבר נמצא בה, כי גם במצווה יוכל היצר מעט להיכנס בה בטבע, ועל כן נשאר גם

ה. ראה בראשית מט טו וברש"י שם.

ו. תנחומא וישלח, סימן ז.

ז. תהלים מה יד.

ח. תנחומא וישלח, סימן ה.

בבתה התכונה הזאת, ולכן הכתוב מספר פה שהיא 'דינה בת לאה' – כלומר במתכונתה"^ט. ישנם מעשים והנהגות שכל שימוש בהם מצריך זהירות יתרה, שכן יש להם השפעה סמויה על הנפש, ותוצאותיה של השפעה זו עלולות להרחיק לכת.

לאור זאת, נראה שיש להבין את דברי חכמים כקריאה לחשבון נפש נוקב בתוך מחנה ישראל פנימה, חשבון הראוי לצדיקים וקדושים. בוודאי אין אנשי החמס הרשעים נקיים מעוון, ובזה לא ראתה התורה לנכון להאריך כלל. על החומרה שבה יש לראות את מעלליהם תעיד העובדה שרוב הראשונים מצדיקים את הרג כל אנשי עירם בידי שמעון ולוי, וכנזכר בנוסח הסליחות לעשרת ימי תשובה: "עשה להם כשמעון ולוי אחי דינה". אלא שגם אם הרשעים אשמים, על הצדיקים לשאול את עצמם מפני מה התרגשה עליהם הרעה, שהרי לא חשיד קוב"ה "דעביד דינא בלא דינא"^י.

נר ביתו ונר חנוכה

יחסי הפנים והחוץ קשורים מאוד לימי החנוכה, שאנו עומדים בפתחם, המאירים באור חיובי את היציאה החוצה מבעד לפתח הבית או החצר – להאיר את רשות הרבים באור הנרות.

בידוע שאף שנשים חייבות בהדלקת הנר, הן יוצאות בהדלקתן של בעליהן. היציאה להשפיע על החוץ מתאימה לטבעו של האיש, שדרכו לכבוש, ומסכנת את טבעה הרגיש של האישה, ש"כל כבודה בת מלך פנימה"^{יא}. אמנם גם האישה מאירה באור משלה, ובידיה הופקדה מצווה אחרת – הדלקת נר השבת המאיר בתוך הבית פנימה.

כך אנו לומדים במסכת שבת:

אמר רבא: פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה – נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו.^{יב}

במה עדיף נר שבת, נר הבית, על נר חנוכה? לכאורה, הארת החוץ היא משימה גדולה וחשובה יותר, ומערבת עוצמה גדולה לאין ערוך. אלא שהאור הגדול, כמו אור השמש, אינו יודע לחדור לחורים ולסדקים העמוקים והנסתרים. הזרקור מסוגל להאיר קילומטרים על קילומטרים, אך במקומו שלו עלולה לשרור חשכה. משום כך ראוי לאדם להקדים את נר

ט. אשד'הנחלים על בראשית רבה פ: א.

י. ראה ברכות ה, ב.

יא. ראה חידושי חתם סופר שבת כא, ב. כך יישב את הקושייה על בני אשכנז, הנהגים כרמ"א שכל אחד מדליק לעצמו, וא"כ מדוע אישה אינה מדליקה?

יב. שבת כג, ב. כך נפסק גם ברמב"ם (הלכות חנוכה ד: יד) ובשו"ע (או"ח תרעח), וכתב הגר"א נבצל ש"י"א שגם בימות החול נר ביתו קודם לנר חנוכה, משום שלום ביתו ('ביצחק יקרא', על המ"ב או"ח שם).

ביתו לנר החנוכה, שכן רק מתוך כוחה של האישה – המאירה את נרו הפנימי של הבית ושל האישה – יכול נר החנוכה להאיר גם את החוץ.

ואכן, במקומות אחרים אנו מוצאים שהאישה היא היא נרו הפנימי של האדם, האור המאיר את ביתו. כך בשעה שנפטרה שרה, ונר אוהלה נשאר כבוי עד שנכנסה רבקה לתוכו. וכדברי הגמרא: "אמר רבי אלכסנדר: כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו"^{יג}.

מתוך כך מוארת באור חדש חשיבות הצניעות הפנימית של האישה, והניגוד הטבעי שלה למידת היצאנות. מעלותיה של האישה, נרה ותכשיטיה, מזוהרים באורם בין כותלי ביתה אך עלולים להיות מזולזלים ולהביא מכשול אם יתגלו חוץ למקומה.

הכנסת אורחים וגבולותיה

העמידה על משמר התכונה הפנימית הנבדלת היא נר לרגלי האומה הישראלית מאז היווסדה. אפשר שלזה רמזו חז"ל בדרשתם: "מה הקב"ה כתוב בו 'ונשגב ה' לבדו'^{יד}, אף יעקב – וַיִּוְתֵר יַעֲקֹב לְבָדוּ"^{טו}. הדא הוא דכתיב 'ונשגב ה' לבדו ביום ההוא".

בדידותו של יעקב לא הייתה בדידות של אדם מסכן ועזוב, אלא בדידות של אדם שיודע את ערכו ואינו מבקש לשאת חן בעיני הכול. אדם שיש לו אור פנימי המנחה את דרכו, והוא אינו זקוק להחניף לאחרים כדי להיות בטוח בהצלחתו. על בדידות זו כבר העיד בלעם בברכותיו: "הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב"^{טז}.

מנקודת מבט כזו נוכל להתבונן אחרת על הלכות צניעות, שיש החשים שהן כובלות את האדם בסייגים המגבילים את חירותו. מי שמבין מהו ייעודו של עם ישראל, רואה בהלכות אלה גינוני מלכות. כל דבר יקר ערך וקשה לביצוע דורש היצמדות להנחיות מדויקות, שרק בעזרתן יוכל להתגשם. נגן מומחה אינו רואה עצמו כמוגבל כאשר הוא נדרש להיצמד לתווי הנגינה ולבצע את היצירה עליפי הנחיות מדויקות. שופט רם מעלה אינו נעלב מן הדרישה לעטות על גופו גלימה בשבתו בדין. חקלאי בעל ניסיון אינו מקל ראש בבחירת השתיל המתאים, בהתאמתו לקרקע המשובחת ביותר או בצורת הטיפול הנכונה עבורו בכל שלבי הגידול. כך, ויותר מכך, בבניין המשפחה – התא הבסיסי והיסודי ביותר בבניין האומה. כשם שחייל מתגאה במדיו, כך בני ישראל גאים בהופעתם הצנועה ואינם מתחשבים באמת המידה הפרוצה הנהוגה במציאות החיצונית.

יג. סנהדרין כב, א.

יד. ישעיהו ב יא.

טו. בראשית רבה עז: א.

טז. במדבר כג ט.

דיון דומה מפתח מרן הרב קוק זצ"ל על יסוד דברי הגמרא, הדנה במצוות הכנסת אורחים ומפתיעה בהצבת גבול מסוים לקיומה:

"תניא, רבי אומר: לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנאמר: 'איש רעים להתרעע'".^{יז}

באשר חיי המשפחה היא ראשית הצדק, ואחריה תבוא חיי הרעות גם מחוץ לחוג חיי המשפחה, על כן ישים האדם תמיד אל לב שבהיותו מרחיב את גבול היושר לחיות גם כן חיי רעות ואהבה באופן יותר רחב מחיי משפחתו היחידה – יעשה כן, אבל באופן שלא תהיה מזה כל השבתה לחיי המשפחה עצמה. כי תמיד יהיה העולם בכללו מוצלח כשיעמדו תחילה פרטיו על בסיס חזק ונאה, בין בדברים שהם שלמות הגוף ובין בדברים שהם שלמות הנפש, ואז יצאו גם כן חוץ לגבולם להשתתף בדברים הנוגעים אל כולם בכלל. ריבוי הרעים בתוך הבית, התערבם ביותר מהמידה הראויה, מביא שהאדם לא יהיה מתייחד בהנהגת ביתו כפי רוחו הוא כי אם כפי רוח הרעים הבאים בתוך הבית, והוא כאב נעכר נובע מהשיטה הכוזבת של ביטול כוח הפרט לגמרי והפסדת צורתו בשביל אחרים.

על כן יהיו הרעים רעים אהובים, ישפיעו הם עליו והוא עליהם, אבל רק באותה המידה שתכונת ביתו לא תשתנה, ותתנהג רק על-פי הכרתו הפרטית, אז ישכיל ויצליח. כי ראשית הנפילה היא רק בעזוב האדם את הכרתו ונסמך להיות מחקה את אחרים. ובאמת הלא רבו התנאים שעל ידם אי-אפשר לאדם אחר להיות למופת גמור ומוחלט לזולתו, כי אם על-ידי כוח שפיטה והבחנה מה לקרב ומה לרחק. על כן תהיה הרעות רק מקיפה את ביתו, באה אל תוכו גם כן בזמנים נאותים, ולא ירבה אותם בתוך הבית, למען לא יתבטל רשותו הפרטי משלטונו הגמור.^{יח}

ושמא בזאת יבואר לנו כפל שמותיו של יעקב, שהרי בפרשתנו מסופר כיצד בעקבות אותו מעשה שבו נותר יעקב "לכדו" נתגרה בו שרו של עשו, וכשניצחו העניק לו את שם המעלה – ישראל. אולם שלא כאברהם ושרה, ששמים החדש שיקע את הישן, יעקב הוסיף לשאת בגאון את שני השמות: יעקב וישראל גם יחד.^{יט}

יז. משלי יח כד; ברכות סג, א.
יח. עין אי"ה ברכות ט: שטו.
יט. ראה ברכות יג, א.

משמעות הדבר היא שלמרות המסר המנוגד – הצניעות והענווה הרמוזות בשם **יעקב**, הקרוב ללשון עקב, לעומת השררה ותוקף היכולת המתגלים בשם **ישראל** – יש אחדות בין שני השמות. הגבורה שבשם ישראל נשענת על הצניעות שבשם יעקב, ונבנית מתוכה. לדורות נחלקו השמות – בני ישראל הגברים נטלו לעצמם את השם ישראל, בעוד נשותיהם ובנותיהם נטלו לעצמן את השם יעקב: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל". כששני אלו שרויים כאחד נבנית האומה בבניינה הטהור והמקודש, ובד בבד מתחזקת בגבורתה לתקן עולם ומלואו על פי תכונתה זו.